

Інформація за підсумками надання Вищим господарським судом України методичної допомоги господарським судам Львівського апеляційного округу

Відповідно до ст. 32 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» до повноважень вищого спеціалізованого суду входить надання методичної допомоги судам нижчого рівня з метою однакового застосування норм Конституції та законів України у судовій практиці на основі її узагальнення та аналізу судової статистики. З метою покращення оперативності та якості здійснення місцевими судами судочинства, питання надання суддями Вищого господарського суду України (далі – ВГСУ) методичної допомоги господарським судам перебуває під постійним контролем з боку керівництва суду.

На виконання плану роботи касаційної інстанції на 2015 р., у період з 23 по 27 листопада поточного року, робоча група ВГСУ у складі керівника робочої групи, секретаря третьої судової палати, судді **Ірини Панової**, суддів **Володимира Поліщука**, **Олени Білошкан**, **Бориса Полякова** та **Ніни Ткаченко** перебувала у господарських судах Львівського апеляційного округу з питань застосування законодавства про банкрутство.

Робочою групою вивчено стан організації здійснення правосуддя, додержання норм чинного законодавства при розгляді справ про банкрутство, а також стан організаційної роботи з дотримання вимог процесуального законодавства, спрямованої на забезпечення своєчасного, всебічного та якісного розгляду справ зазначеної категорії.

У рамках заходів щодо надання методичної допомоги 26 листопада 2015 р. у Львівському апеляційному господарському суді відбулася підсумкова нарада, в якій взяли участь судді Вищого господарського суду України, керівництво та судді Львівського апеляційного господарського суду, Рівненського апеляційного господарського суду, господарських судів Львівського апеляцій-

ного округу, що спеціалізуються на розгляді справ про банкрутство.

Учасники заходу обговорили результати надання методичної допомоги та проблемні питання, що виникають у застосуванні Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» у редакції Закону України від 22.12.2011 р. № 4212-VI (далі – Закон про банкрутство).

Керівник робочої групи **Ірина Панова** поінформувала присутніх про діяльність Вищого господарського суду України, план роботи суду касаційної інстанції, останні напрацювання ВГСУ з узагальнення практики Верховного Суду України (далі – ВСУ) за результатами перегляду судових рішень господарських судів у порядку, передбаченому розділом XII² Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України), останні актуальні судові рішення ВГСУ за результатами перегляду процесуальних актів у справах про банкрутство.

Окрему увагу було приділено правовим позиціям ВСУ у справах про банкрутство, викладеним в Інформаційному листі Вищого господарського суду України від 20.10.2015 р. № 01-60/11837/15 «Про доповнення Інформаційного листа Вищого господарського суду України від 15.03.2011 р. № 01-06/249 «Про постанови Верховного Суду України, прийняті за результатами перегляду судових рішень господарських судів».

Жвава дискусія відбулася серед учасників наради з приводу обговорення найгостріших питань правозастосування у справах про банкрутство. Судді, які надавали методичну допомогу, відповідали на запитання присутніх та надавали пропозиції щодо шляхів їх вирішення.

Актуальними виявились питання, які виникають при застосуванні норм Закону про

банкрутство, що регулюють **ліквідаційну процедуру, у тому числі – продаж майна банкрута.**

Зокрема, чи поширюється дія мораторію на задоволення вимог кредиторів боржника, на випадки здійснення у межах виконавчого провадження стосовно боржника продажу заставного майна (предмета іпотеки) шляхом проведення електронних торгів, якщо на день порушення провадження у справі про банкрутство здійснюються повторні (другі, треті) електронні торги предмета іпотеки, в порядку, передбаченому Тимчасовим порядком реалізації арештованого майна шляхом проведення електронних торгів, затвердженим наказом Міністерства юстиції України від 16.04.2014 р., зареєстрованим 16.04.2014 р. за № 427/25204, коли відповідне оприлюднення оголошення про їх проведення ще не здійснено.

Оскільки ч. 3 ст. 19 Закону про банкрутство передбачено, що протягом дії мораторію забороняється стягнення на підставі виконавчих та інших документів, що містять майнові вимоги, у т.ч. на предмет застави, за якими стягнення здійснюється в судовому або позасудовому порядку відповідно до законодавства, крім випадків, зокрема, перебування майна на стадії продажу з моменту оприлюднення інформації про продаж, а також у разі звернення стягнення на заставлене майно.

У свою чергу, судді цікавилися, як діяти суду після закінчення дванадцятимісячного строку ліквідаційної процедури боржника, передбаченого ст. 37 Закону про банкрутство, оскільки, як показує практика, зазначений строк є недостатнім для здійснення ліквідаційної процедури.

Проблемою на практиці виявилась відсутність у Законі про банкрутство визначення поняття «цілісний майновий комплекс» (далі – ЦМК). Адже, відповідно до ч. 1 ст. 43 Закону про банкрутство майно, яке підлягає реалізації у ліквідаційній процедурі, оцінюється ліквідатором. Початковою вартістю цілісного майнового комплексу є сукупність визнаних у встановленому цим Законом порядку вимог кредиторів. Термін ЦМК міс-

титься у Господарському кодексі України та подібний термін «єдиний майновий комплекс» використовується в Цивільному кодексі України, причому без надання визначення цього терміна.

Крім цього, учасники наради відмітили, що Законом про банкрутство не врегульовані питання щодо розподілу коштів між кредиторами у випадку, коли частина майна банкрута є предметом забезпечення, а продаж майна здійснюється у вигляді ЦМК, та питання щодо вимог забезпечених кредиторів у разі реалізації майна банкрута, що є предметом забезпечення, за меншою вартістю, ніж розмір вимог забезпеченого кредитора.

Поряд з цим, ст. 38 Закону про банкрутство передбачено включення у процедури ліквідації до шостої черги вимог кредиторів всіх кредиторських вимог, які заявлені після закінчення строку, встановленого для їх подання, або не заявлені взагалі з наданням їм статусу вимог кредиторів, які не є конкурсними.

Враховуючи зазначене, виникає питання, до яких з видів кредиторських вимог (конкурсних, поточних чи забезпечених) слід відносити вимоги кредиторів, які не є конкурсними та підлягають включенню у шосту чергу. В свою чергу, включення до шостої черги вимог кредиторів вказаних кредиторських вимог, які фактично підлягають погашенню у зв'язку з порушенням кредитором встановленого порядку для заявлення вимог, у тому числі – і присічного строку для заявлення, призводить до невмотивованого збільшення кредиторських вимог у процедурі ліквідації та не залишає жодної можливості власникам банкрута після завершення процедури ліквідації відновити діяльність через інший спосіб господарювання. Крім того, призводить до безпідставного збільшення початкової вартості майна банкрута при його продажу у процедурі ліквідації на аукціоні як цілісного майнового комплексу, оскільки його початковою вартістю, згідно зі ст. 43 Закону про банкрутство, є сукупність визнаних у встановленому цим Законом порядку вимог кредиторів, тобто і вимог шостої черги.

У разі незаявлення кредитором грошових вимог до боржника можуть мати місце випадки, коли кредитори такі вимоги списали як безнадійну дебіторську заборгованість.

Відтак, учасники зустрічі відмітили, що доцільно було б законодавчо закріпити положення, за яким початкова вартість ЦМК банкрута становить сукупність конкурсних та поточних вимог кредиторів, заявлених кредиторами у строки, визначені ч. 1 ст. 23 та абз. 9 ч. 1 ст. 38 Закону про банкрутство та визнаних судом.

Проблемним виявилось питання оцінки ліквідатором заставного майна для отримання згоди на його продаж від заставного кредитора і виставлення на аукціон, оскільки ст. 43 Закону про банкрутство передбачає, що майно, яке підлягає реалізації у ліквідаційній процедурі, оцінюється ліквідатором. Початковою вартістю цілісного майнового комплексу є сукупність визнаних у встановленому цим Законом порядку вимог кредиторів. Під час продажу майна банкрута на аукціоні вартість майна, що визначається ліквідатором, є початковою вартістю.

Найбільше проблем у ліквідаційній процедурі виникає у вирішенні питань зняття обтяжень (застави чи іпотеки) з майна банкрута та щодо оцінки майна при його продажу частинами.

Не менш важливим виявилось питання щодо правильного застосування **процедури банкрутства до боржника, що ліквідується власником (ст. 95 Закону про банкрутство)**.

Відповідно до ч. 2 ст. 95 Закону про банкрутство за результатами розгляду заяви про порушення справи про банкрутство юридичної особи, майна якої недостатньо для задоволення вимог кредиторів, господарський суд визнає боржника, який ліквідується, банкрутом, відкриває ліквідаційну процедуру, призначає ліквідатора в порядку, встановленому цим Законом, для призначення розпорядника майна. Обов'язки ліквідатора можуть бути покладені на голову ліквідаційної комісії (ліквідатора) незалежно від наявності у нього статусу арбітражного керуючого. Вирішення питання щодо визнання боржни-

ка банкрутом здійснюється в судовому засіданні, що проводиться не пізніше чотирнадцяти днів після порушення провадження у справі в загальному порядку, визначеному цим Законом.

Проте, у процесі застосування наведеної норми стало незрозумілим, чи впливає з неї можливість визнання боржника банкрутом одночасно з вирішенням питання про порушення провадження у справі про банкрутство? Як повинен називатися відповідний процесуальний акт – ухвала про порушення справи про банкрутство чи постанова про визнання боржника банкрутом?

Відповідно до ст. 84 Закону про банкрутство відносини, пов'язані з банкрутством, зокрема, державних підприємств, регулюються Законом з урахуванням особливостей, передбачених ст. 96 зазначеного Закону. Враховуючи приписи ч. 4 ст. 96 Закону про банкрутство, положення цього Закону застосовуються до юридичних осіб-підприємств, що є об'єктами права державної власності, які не підлягають приватизації, в частині санації чи ліквідації після виключення їх у встановленому порядку з переліку таких об'єктів.

Враховуючи зазначене, було внесено пропозицію про необхідність при порушенні провадження у справах про банкрутство державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків, враховувати загальні положення Закону про банкрутство щодо порушення провадження у справах про банкрутство.

Частиною 12 ст. 96 Закону про банкрутство унормовано, що плани санації, мирові угоди та переліки ліквідаційних мас та зміни і доповнення до них у справах про **банкрутство державних підприємств або підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує 50 відсотків**, підлягають погодженню з органом, уповноваженим управляти державним майном. У разі відсутності такого погодження план санації та мирового угода затвердженню господарським судом не підлягають, а включене до переліку ліквідаційної маси майно банкрута не може бути реалізованим.

Відповідно до ч. 18 ст. 11 Закону України «Про управління об'єктами державної власності» мирові угоди, плани санації та переліки ліквідаційних мас та зміни і доповнення до них у справах про банкрутство господарських організацій з корпоративними правами держави понад 50 відсотків їх статутного капіталу погоджуються з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері управління об'єктами державної власності, Фондом державного майна України (стосовно господарської організації, яка перебуває у процесі приватизації).

Проте, стосовно зазначеного припису на даний час суди зіткнулися з фактами тяганини з боку уповноважених органів у вирішенні питань погодження переліків ліквідаційної маси та укладеної мирової угоди.

Тому присутні висловились за необхідність розробки механізму, який би забезпечив виконання уповноваженими органами вимог ч. 18 ст. 11 Закону та врегулювання ситуації, коли у погодженні переліку ліквідаційної маси відмовлено, а іншого майна у банкрута немає.

Чимало питань у суддів виникло стосовно розгляду **справ у спорах з майновими вимогами до боржника, щодо якого порушено справу про банкрутство, в тому числі – у спорах про стягнення заробітної плати; поновлення на роботі посадових та службових осіб боржника.** Зокрема, чи належать спори, визначені ч. 4 ст. 10, ч. 8 ст. 23 Закону про банкрутство, до підсудності господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, у випадку, якщо справа про банкрутство боржника порушена до набрання чинності новою редакцією зазначеного Закону, у зв'язку із чим при розгляді цієї справи застосовуються положення Закону про банкрутство, в редакції від 30.06.1999 р. № 784-XI?

Разом з цим, чи застосовувати до справ, провадження у яких здійснюється згідно з положеннями Закону про банкрутство, в редакції від 30.06.1999 р. № 784-XI положення Закону про банкрутство, в редакції від 22.12.2011 р. № 4212-VI, зокрема, що сто-

сується порядку заявлення та розгляду поточних кредиторських вимог до банкрута, оскільки стара та нова редакції цього Закону містять неоднакові вимоги щодо порядку подання та розгляду таких вимог.

Обговорювались проблемні питання, пов'язані з виплатою грошової винагороди арбітражному керуючому. А саме, чи може арбітражний керуючий, у випадку припинення провадження у справі, звертатися з позовом до ініціюючого кредитора про стягнення грошової винагороди за період виконання повноважень розпорядника майна у справі про банкрутство, оскільки ухвалою про порушення провадження у справі про банкрутство ініціюючого кредитора зобов'язано авансувати грошову винагороду арбітражному керуючому відповідно до абз. 3 ч. 2 ст. 115 Закону про банкрутство?

Окремо слід відмітити, що у ході надання методичної допомоги особливу увагу було приділено питанню застосування ч. 4 ст. 10 Закону про банкрутство.

Правова позиція Вищого господарського суду України щодо застосування цієї норми викладена у п. 9 Інформаційного листа ВГСУ від 28.03.2013 р. № 01-06/606/2013 «Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 № 4212-VI)».

У вказаному пункті зазначено, що ч. 4 ст. 10 Закону відносить до підвідомчості господарських судів справи зі спорів, пов'язаних з майновими вимогами до боржника, до яких, крім названих, слід відносити також й інші спори з майновими вимогами до боржника, як-от: спори про визнання права власності, витребування майна з чужого незаконного володіння, спори, пов'язані з майновими вимогами учасників (акціонерів) до боржника. Дана норма кореспондується з положеннями п. 7 ч. 1 ст. 12 ГПК України та застосовується незалежно від суб'єктного складу сторін.

Справи у відповідних спорах відносяться до виключної підсудності того господарського суду, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство (остання частина

ст. 16 ГПК України) та розглядаються, як і справи у спорах боржника з кредиторами, які мають поточні вимоги до боржника (ч. 8 ст. 23 Закону), у позовному провадженні – на відміну від: заяв про визнання недійсними правочинів (договорів) або спростування майнових дій боржника (ст. 20 Закону); заяв щодо відшкодування збитків у зв'язку з відмовою керуючого санацією від правочину (договору); заяв щодо порушення сторонами умов правочинів (договорів), вчинених згідно з планом санації (частини 10, 11 ст. 28 Закону); спорів, які виникають при проведенні та виконанні результатів аукціонів, у тому числі про визнання недійсними договорів купівлі-продажу майна (ч. 8 ст. 44 Закону), які розглядаються у межах провадження у справі про банкрутство.

Такої правової позиції дотримуються господарські суди, вирішуючи усі майнові спори з вимогами до боржника, у тому числі спори про визнання недійсними будь-яких правочинів (договорів), укладених боржником, з підстав їх невідповідності загальним нормам цивільного законодавства. А саме, такі спори судами розглядаються не в межах провадження у справі про банкрутство, а в позовному провадженні.

Однак у постановках Вищого господарського суду України від 01.04.2015 р. № 911/4433/14, від 23.09.2015 р. № 911/1387/14, від 15.10.2015 р. № 910/1872/15-г викладено правову позицію, яка відрізняється від наведеної у п. 9 Інформаційного листа.

Так, скасовуючи судові акти у названих справах, суд касаційної інстанції дійшов висновку, що спори про визнання недійсними договорів, укладених боржником, з підстав їх невідповідності загальним нормам цивільного законодавства, підлягають розгляду у межах справи про банкрутство, а не в окремому позовному провадженні.

На неоднакове застосування судом касаційної інстанції положень ч. 4 ст. 10 Закону звернуто увагу суддів Львівського апеляційного округу та Рівненського апеляційного господарського суду, вислухано їх думку з даного питання та обговорено їх бачення практичного підходу до вирішення даної проблеми.

На завершення заходу члени робочої групи зазначили, що, враховуючи значну кількість проблемних питань та різну практику застосування Закону про банкрутство, виникла нагальна потреба внесення змін та доповнень до вказаного Закону.

Разом з тим, звернули увагу присутніх на позитивні аспекти в роботі господарських судів Львівського апеляційного округу. Зокрема відмітили практику господарських судів щодо аналізу причин скасування (зміни) судових актів та обговорення їх на нарадах суддів господарських судів; здійснення суддями Львівського апеляційного округу у справах про банкрутство процесуального контролю за строками здійснення введених процедур (розпорядження майном, санація, ліквідаційна процедура). У випадках, коли на дату завершення відповідної процедури до суду не надходять передбачені Законом про банкрутство документи, необхідні для вирішення питання про перехід до наступної процедури чи припинення провадження у справі, судді надсилають відповідні нагадування арбітражним керуючим (розпорядникам майна, керуючим санацією, ліквідаторам) чи, залежно від ситуації у справі, призначають її до розгляду в судовому засіданні та зобов'язують відповідних учасників провадження подати необхідні документи.

Крім того, у якості методологічної допомоги важливий акцент було зроблено на нещодавно прийнятих постановках Вищого господарського суду України у справах про банкрутство, а саме:

– постанова Вищого господарського суду України від 02.06.2015 р. у справі № 908/2900/13 стосовно наданих Законом прав органу державної податкової служби оскаржувати рішення суду в справі про банкрутство.

У згаданій постанові зазначено, що ст. 91 ГПК України передбачено, що сторони у справі, прокурор, треті особи, особи, які не брали участі у справі, якщо господарський суд вирішив питання про їх права та обов'язки, мають право подати апеляційну скаргу на рішення місцевого господарського суду, яке не набрало законної сили.

Відповідно до ч. 6 ст. 106 ГПК України апеляційні скарги на ухвали місцевого господарського суду можуть подавати сторони та інші учасники судового процесу, зазначені у цьому Кодексі та Законі про банкрутство.

Відповідно до ст. 1 Закону (в редакції, що діє з 19.01.2013 р.) учасниками у справі про банкрутство є сторони, забезпечені кредитори, арбітражний керуючий (розпорядник майна, керуючий санацією, ліквідатор), власник майна (орган, уповноважений управляти майном) боржника, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) суб'єкта підприємницької діяльності – боржника, а також у випадках, передбачених цим Законом, інші особи, які беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Як встановлено ст. 1 Закону, сторонами у справі про банкрутство є конкурсні кредитори (представник комітету кредиторів) та боржник (банкрут).

Цією статтею також визначено, що кредитор – юридична або фізична особа, а також органи державної податкової служби та інші державні органи, які мають підтвержені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника; конкурсні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли до порушення провадження у справі про банкрутство і виконання яких не забезпечено заставою майна боржника; поточні кредитори – кредитори за вимогами до боржника, які виникли після порушення провадження у справі про банкрутство; забезпечені кредитори – кредитори, вимоги яких забезпечені заставою майна боржника (майнового поручителя).

Вищевказаний перелік учасників провадження у справі про банкрутство не є вичерпним, оскільки до учасників справи про банкрутство названа стаття відносить також інших осіб, які у випадках, передбачених Законом про банкрутство, беруть участь у провадженні у справі про банкрутство.

Однак інші випадки участі органу державної податкової служби у справі про банкрутство платника податків Законом про банкрутство не передбачені. Таким чином, орган державної податкової служби не віднесений чинним законодавством до інших, окрім кредиторів, учасників провадження у справі про банкрутство.

Отже, органи державної податкової служби та інші державні органи є кредиторами неплатоспроможних боржників, якщо вони мають підтвержені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, що узгоджується з нормою ч. 1 ст. 210 Господарського кодексу України. Однак вказана норма не встановлює автоматичного визнання цих органів кредиторами у всіх справах про банкрутство.

Таким чином, особа, яка має грошові вимоги до боржника, набуває статусу учасника провадження у справі про банкрутство, а саме кредитора, лише у разі подання у встановленому порядку заяви з грошовими вимогами до боржника. Тільки після цього така особа має процесуальне право на оскарження процесуальних документів у справі про банкрутство (постанова);

– постанова Вищого господарського суду України від 26.05.2015 р. у справі № 10/64/2011/5003 щодо питань укладення мирової угоди в справі про банкрутство.

У даній постанові зазначено, що як в апеляційних, так і в касаційних скаргах скажники посилаються на неправомірне встановлення умовами мирової угоди списання вимог кредиторів (до прикладу, четвертої черги в розмірі 95%), що є порушенням загальних засад цивільного законодавства – справедливості, добросовісності та розумності.

Відповідно до ч. 9 ст. 7 Закону про банкрутство при проведенні процедур банкрутства інтереси всіх кредиторів представляє комітет кредиторів, створений відповідно до цього Закону. Згідно з ч. 8 ст. 16 Закону до компетенції комітету кредиторів належить підготовка та укладення мирової угоди. За умовами ч. 3 ст. 35 Закону рішення про укла-

дення мирової угоди від імені кредиторів приймається комітетом кредиторів більшістю голосів кредиторів – членів комітету.

Відповідно до вказаних положень Закону саме комітет кредиторів від імені всіх кредиторів розробляє умови мирової угоди та приймає рішення про її укладення.

За наведеним у ст. 1 Закону про банкрутство визначенням мирової угоди – остання є домовленістю між боржником та кредитором (групою кредиторів) про припинення зобов'язання за угодою сторін (прощення боргів).

Така можливість закріплена у ст. 605 ЦК

України, відповідно до якої зобов'язання припиняється внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його обов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора.

Виходячи з конструкції даної статті, для вказаної дії необхідна згода кредитора та відсутність порушення прав третіх осіб щодо майна кредитора. При цьому ні положення даної статті, ні положення Закону про банкрутство не встановлюють певних меж (процентного співвідношення тощо) щодо обсягу прощення – в цілому чи частково.

Управління забезпечення роботи третьої судової палати